

Україна

Україна

Глава держави: Володимир Зеленський

Керівник уряду: Денис Шмигаль

Безкарність за тортури залишалася непоодиноким явищем. Повсюдно мало місце також і гендерно зумовлене насильство, хоча новий закон усунув юридичні перешкоди для притягнення до відповідальності військових і поліції за домашнє насильство.

Продовжувалися гомофобні напади з боку груп, що пропагують дискримінацію та насильство. Розслідування нападів на журналістів і правозахисників було повільним і часто неефективним. Законопроект про Службу безпеки передбачав додаткові повноваження щодо стеження без правових запобіжників. Тривали репресії проти інакомислення та правозахисників в окупованому Криму. Порушення міжнародного гуманітарного права з обох боків на сході України не розслідуються.

Контекст

Після економічних втрат 2020 року, викликаних пандемією коронавірусу та продовженням конфлікту на Донбасі економіка частково відновилася. Актуальним залишалася й питання корупції — в «Паперах Пандори», витоку кешованих даних про таємні офшорні угоди, нинішнього президента вказали колишнім бенефіціаром офшорних компаній, як і 37 інших українських політиків. У жовтні парламент змінив спікера після того, як він виступив проти швидкого прийняття закону про обмеження впливу олігархів. У грудні колишньому президенту Петру Порошенку оголосили підозру у справі про державну зраду.

Вакцина проти коронавірусу була широко доступною й безплатною, але рівень вакцинації був низьким — приблизно вакцинувався тільки кожен п'ятий дорослий на підконтрольній уряду території.

У травні парламент ухвалив зміни до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів, щоб привести їх у відповідність із міжнародним кримінальним правом, розширивши визначення агресії, злочинів проти людства та інших конкретних воєнних злочинів, скасувавши термін їх давності та передбачивши універсальну юрисдикцію. Однак президент не підписав ці зміни до закону станом на кінець року, а Римський статут Міжнародного кримінального суду залишився нератифікованим.

Урядові сили та підтримувані Росією збройні формування на Донбасі неодноразово звинувачували одне одного в порушенні режиму припинення вогню. Росія відмовилася продовжити мандат Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ на двох контрольованих нею прикордонних пунктах і неодноразово збирала свої війська біля кордону України, що викликало занепокоєння щодо російського вторгнення. Територія Криму залишалася під російською окупацією.

Катування та інші види жорстокого поводження

Певного прогресу було досягнуто в судовому переслідуванні, пов'язаному зі смертями під час протестів Євромайдану у 2014 році, включаючи суд над кількома «тітушками» (агентами,

які працювали на поліцію) та над кількома колишніми поліціантами (над деякими — заочно). Однак для більшості постраждалих від порушень з боку поліції під час цих подій правосуддя залишалося недосяжним.

Безкарність за тортури та інші види жорстокого поводження залишалася поширеним явищем. Розслідування нещодавніх звинувачень в такій поведінці залишалися повільними та часто неефективними. Офіс генерального прокурора повідомив про відкриття 79 нових справ про імовірні катування та 1918 — про зловживання владою з боку правоохоронців із січня по грудень, у результаті чого 51 особу було обвинувачено у відповідних злочинах.

У січні на Житомирщині на двох молодих людей напав натовп, який звинуватив їх у крадіжці автомобіля. На місце подій прибув поліціант, який приєднався до нападників і зімітував страту одного з юнаків пістолетом. У липні прокуратура передала до суду звинувачення у катуванні проти співробітника поліції та ще трьох осіб; ще одного поліціанта обвинуватили в неправдивих свідченнях.

У березні Офіс генерального прокурора повідомив, що Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) на сьогодні ухвалив рішення на користь заявників і проти України у 115 справах щодо умов утримання, що стосуються катувань чи іншого жорстокого поводження, з яких щодо 71, під наглядом Комітету міністрів Ради Європи, не надійшло реакції; у 120 випадках розгляд тривав.

У травні у справі Дебелий та інші проти України ЄСПЛ встановив, що поліція в Україні піддала трьох заявників — Андрія Дебелого, Романа Корольова та Олександра Рафальського — нелюдському та принизливому поводженню.

Гендерно зумовлене насильство

Гендерно зумовлене насильство та дискримінація — насамперед щодо жінок — та домашнє насильство залишалися поширеними проблемами. Служби підтримки для постраждалих, закони й політики, спрямовані на боротьбу з домашнім насильством за останні роки покращилися, проте їх досі недостатньо. Не було прогресу і з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульської конвенції).

З січня по грудень органи влади відкрили 2432 кримінальні провадження за фактами домашнього насильства, оголосили підозру 2176 особам та передали до суду 2136 справ. За фактом домашнього насильства з січня по червень відкрито адміністративні провадження щодо 54 890 осіб.

У липні було прийнято новий закон, який усунув юридичні перешкоди, через які військові та поліція фактично звільнялися від адміністративної та кримінальної відповідальності за домашнє насильство; також він посилив підстави для застосування термінових заборонних приписів. Законом строк давності відповідальності за домашнє насильство як адміністративне правопорушення продовжено до шести місяців, а також запроваджено нові покарання, включно з примусовими роботами та триманням під вартою на строк до 10 діб.

Проте коли лейтенантка Валерія Сікаль у 2018 році стала першою українською військовою, яка заявила про сексуальні домагання з боку командира у Збройних силах, проведене розслідування не було ефективним, більш того, воно відклалося через те, що його перевели у відання Державного бюро розслідувань Хмельницької області, де не відбувалося жодних подальших слідчих дій.

Права ЛГБТ

У травні до парламенту було подано законопроект з пропозицією розширити визначення злочинів на ґрунті ненависті, щоб включити до нього злочини, пов'язані з сексуальною орієнтацією та гендерною ідентичністю. Проте протягом року тривали гомофобні напади з боку груп, які виступають за дискримінацію та насильство, а винних рідко притягували до відповідальності.

У березні четверо людей обмазали брудом ком'юніті-центр ГО «Сфера», а в серпні фасад центру розписали гомофобними графіті.

За сам лише травень відбулося чотири такі напади. 27 травня агресивна група розбила вікно в приміщенні, де група «КиївПрайд» організувала показ фільму, і кинула всередину факел і газовий балончик. Поліція відкрила кримінальне провадження за статтею «хуліганство», але не кваліфікувала інцидент як злочин на ґрунті ненависті.

29 травня агресивна група напала на ком'юніті-центр ЛГБТІ-організацій «Інсайт» у Києві. Того ж дня в Одесі агресивний натовп зірвав феміністську лекцію керівниці «Інсайту» Олени Шевченко; в інших частинах міста семеро людей у чорному одязі та масках жбурляли каміння в офіс ЛГБТІ-асоціації LIGA та пошкодили одну з їхніх камер відеоспостереження. Поліція відмовлялася розслідувати ці інциденти, аж поки активісти не подали скаргу на бездіяльність поліції.

Шість нападників, які у 2018 році облили фарбою правозахисницю Віталіну Коваль, викликавши хімічні опіки очей, так і залишилися безкарними. У березні суд постановив, що минув строк позовної давності за звинуваченням двох жінок-нападниць у «завданні легких тілесних ушкоджень» і закрив відповідне провадження. Паралельне розслідування злочину на ґрунті ненависті («порушення рівноправності громадян») тривало, але прогресу не було. Жодних обвинувачень чотирьом чоловікам-нападникам не висунули.

Свобода висловлювань

Загалом медіа були вільними та різноманітними, хоча кілька ЗМІ зазнали переслідувань з боку влади у зв'язку з їхньою проросійською редакційною політикою, а Служба безпеки України (СБУ) звинуватила їх в «інформаційній війні» проти України.

Рада національної безпеки та оборони (дорадчий державний орган) запровадила так звані «персональні санкції» проти депутата Тараса Козака, спрямовані на його комерційні активи, зокрема три телеканали, яких позбавили ліцензій на мовлення. Рішення, яке схвалив Президент, стало об'єктом критики через позасудовий характер та суперечливе переслідування медіа — а також за використання закону, який призначений для санкцій проти іноземних комерційних структур, проти громадянина України та його українських компаній.

Проти колишнього в'язня сумління, журналіста Василя Муравицького, триває безпідставне кримінальне провадження. Ризик тюремного ув'язнення та фізичної шкоди з боку груп, що пропагують дискримінацію та насильство, змусили його залишити Україну.

У листопаді власник незалежного англомовного медіа Kyiv Post миттєво призупинив видавати газету. Співробітники оголосили, що таким чином їх звільнили за незалежну журналістську діяльність. Коментатори стверджують, що до такого рішення призвів тиск на власника з боку Адміністрації Президента.

Розслідування нападів на журналістів і правозахисників — зокрема вбивств — було повільним і часто неефективним. Продовжувалися судові засідання у резонансній справі проти трьох осіб, звинувачених у мінуванні автомобіля, внаслідок якого в липні 2016 року загинув білорусько-російсько-український журналіст Павло Шеремет (Павел Шарамет). Коментатори та журналісти поставили під сумнів правдивість розслідування. Підсудні заперечували звинувачення, наполягаючи на тому, що вони політично мотивовані. У січні були опубліковані докази, які свідчать про те, що вбивство було сплановано білоруською владою.

Видатного емігранта, висланого з Білорусі, Віталія Шишова — голову Білоруського дому в Україні — знайшли повішеним у київському парку вранці 3 серпня. Раніше він скаржився колегам на те, що за ним стежать і погрожують розправою білоруські спецслужби¹. Українська влада розслідувала його смерть як підозрілу, але станом на кінець року результатів розслідування не принесло.

Свобода зібрань

Хоча право на свободу мирних зібрань загалом використовувалося без обмежень, ЛГБТІ-активісти та інші особи, які ставали об'єктом нападу з боку насильницьких груп, змушені були покладатися на готовність влади захищати мирних демонстрантів під час та після мітингів.

Восьмого березня агресивні мітингувальники, які виступали проти феміністичної ходи, напали на учасниць і учасників Жіночого маршу в Києві. Після мітингу невідомі штовхали та словесно ображали борчинь за права жінок, а також намагалися вирвати в них плакати. Активісти поскаржилися в поліцію, яка відмовилася відкривати провадження, поки не втрутилися адвокати. Наприкінці року офіційне розслідування все ще тривало.

З липня по вересень у кількох містах, зокрема в Кривому Розі, Одесі, Харкові та Києві, проходили щорічні акції на підтримку прав ЛГБТІ. Вони пройшли мирно під ефективним захистом поліції, попри атмосферу залякування та гомофобні напади, а також попри ризик нападу на учасників і учасниць акцій після їхнього закінчення. 30 липня ЛГБТІ-активісти провели захід на честь Прайду біля Офісу Президента у Києві.

Дискримінація

У липні уряд затвердив національну стратегію боротьби з дискримінацією проти ромської спільноти до 2030 року. Однак пандемія COVID-19, яка все ще тривала, непропорційно впливала на цю спільноту, оскільки чимало з них поклалися на неформальну економіку та залежали від нестабільного доходу.

Попередні напади на представників ромської спільноти не було розслідувано належним чином, зокрема й руйнування табору та фізичне насильство проти ромів у парку Лиса гора в Києві в серпні 2018 року. У серпні Офіс генеральної прокуратури повідомив Amnesty International, що скасувала рішення про припинення розслідування, але про подальший прогрес не повідомлялося.

Право на приватне життя

У першому читанні ухвалено законопроект про реформу СБУ. Хоча в ньому було розв'язано деякі давні проблеми — зокрема, передбачається скасування слідчої функції СБУ до 2025 року — в законопроекті було закріплено широкі повноваження органу арештувати, затримувати та допитувати осіб, а також використовувати летальну силу; при цьому не було запроваджено нових ефективніших механізмів підзвітності. Законопроект також пропонує надати СБУ додаткові повноваження щодо стеження, зокрема перехоплення та зберігання публічних і приватних комунікацій та інформації від окремих осіб та організацій, без належних правових гарантій для запобігання зловживань та забезпечення права на приватність. Документ також може розширити повноваження СБУ, зокрема в окремих випадках надати право блокувати онлайн-ресурси у позасудовому порядку.

Крим

Придушення інакомислення

Де-факто влада продовжувала придушувати свободу вираження поглядів і всі залишки інакомислення. Вільні ЗМІ закривали, а ті, що ще працювали, зазнали серйозних репресій.

10 березня Федеральна служба безпеки (ФСБ) Росії заарештувала позаштатного репортера Владислава Єсипенка за обвинуваченням у шпигунстві та носінні боєприпасів. 18 березня російський державний телеканал у Криму транслював його «зізнання», що він поділився кадрами зі своїх зйомок з українськими спецслужбами. Йому відмовляли в доступі до незалежного адвоката протягом 27 днів, аж до засідання суду, на якому Владислав Єсипенко стверджував, що викрадачі заклали гранату в його машину і що його піддавали тортурам та іншим формам жорстокого поводження, щоб змусити «зізнатися» на відео.

За даними правозахисників, у Криму повністю заблоковано доступ до щонайменше 27 інтернет-ЗМІ, а також доступ до вебсайтів організацій, безпідставно заборонених як «екстремістські» в Росії. Серед них — Меджліс (законодавчо-представницький орган) кримськотатарського народу та Свідки Єгови; будь-яка взаємодія з ними є кримінальним злочином.

У квітні суд оштрафував Бекіра Мамутова, активіста та головного редактора кримськотатарської газети «Qırım», за «зловживання свободою ЗМІ» згідно з Кодексом РФ про адміністративні правопорушення. Він опублікував доповідь Генерального секретаря ООН за 2020 рік про ситуацію з правами людини в Криму, в якій згадувався Меджліс, але не вставив обов'язкове застереження відповідно до російського законодавства про те, що організація вважається «екстремістською» в Росії.

Інших критиків, які залишилися в Криму, також притягнули до відповідальності та ув'язнили. У вересні Нарімана Джеліяла, кримського татарина, правозахисника і раніше заступника

голови забороненого Меджлісу, який залишився в Криму, безпідставно затримали у зв'язку з нібито пошкодженням газопроводу.

Кримськотатарські правозахисники та в'язні совісті Емір-Усеїн Куку та Сервер Мустафаєв залишалися за ґратами в Росії, як і десятки інших жертв політично мотивованого переслідування з боку де-факто кримської влади — часто в нелюдських та принизливих умовах.

Насильницькі зникнення

Жодного випадку насильницького зникнення з 2014 року — початку російської окупації території — не було ефективно розслідувано. Доля та місце перебування викрадених залишалися невідомими.

Донбас

На територіях східної України, які контролюють проросійські збройні формування, тривали репресії проти інакомислення та обмеження громадянського суспільства. Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні (ММООНУ) повідомила про відсутність необхідних послуг та підтримки для осіб, які пережили домашнє насильство, та відзначила особисті ризики, зокрема арешт і судове переслідування, з якими стикаються активісти, які захищають права жінок. ММООНУ також повідомила про безпідставні арешти та тривале тримання під вартою без зв'язку з зовнішнім світом, а також тривале незаконне ув'язнення жінок і чоловіків де-факто владою. Місії відмовили в доступі до місць ув'язнення на непідконтрольних уряду України територіях попри «поширені та достовірні повідомлення про катування та жорстоке поводження в деяких місцях позбавлення волі». У ММООНУ також повідомили щонайменше про дев'ять нових випадків безпідставних арештів цивільних осіб співробітниками СБУ.

Безкарність

Численні порушення міжнародного гуманітарного права з обидвох сторін конфлікту, про які раніше повідомляли, залишилися нерозслідуваними.

З 2014 по 2016 роки не було прогресу з досягненням правосуддя щодо жертв насильницьких зникнень, катувань та незаконного затримання СБУ на сході України, а практика використання таємних тюрем продовжувала офіційно заперечуватися. Розслідування, яке триває, досі не встановило жодного підозрюваного.

Право на здоров'я

Подальша відсутність незалежної інформації та доступу до територій, контрольованих збройними угрупованнями на Донбасі, не давала належним чином контролювати захворюваність на COVID-19. Український уряд дав можливість безплатної вакцинації людям, які мешкають на непідконтрольних територіях, зокрема в центрах вакцинації на контрольно-пропускних пунктах. Однак де-факто влада продовжувала вводити безпідставні обмеження на поїздки на підконтрольні уряду території. Також вони визнавали лише ті вакцини, які постачалися з Росії, однак їх не завозили в достатніх кількостях. Повідомляється, що у вересні відбувся сплеск захворюваності, з яким не могла впоратися місцева медична система, їй дуже бракувало як товарів медичного призначення, так і фахівців.

1. «Україна: Влада має провести ефективне розслідування підозрілої смерті видатного білоруського вигнанця», 3 серпня